

Κρίτσεϋ: Το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων

Simon Critchley: *Το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων* (μτφρ. Γ.Ε. Ανδρέου). Αθήνα: Πατάκης 2009, 518 σ., 22 €.

Κρίνει η Φαίη Βασιλειάδου

Vasileiadou.F@gmail.com

Ανοίγοντας το *Βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων*, περίμενα ότι το περιεχόμενό του θα συμβάδιζε με τον –φαινομενικά μόνο– μακάβριο τίτλο που φέρει. Αντ’ αυτού διαπίστωσα ότι το βιβλίο είναι ουσιαστικά αφιερωμένο στη ζωή και τη στάση που ιδανικά πρέπει να τηρείται απέναντι στο αναπόφευκτο. Ένα γοητευτικό ανθολόγιο, όπως το ονομάζει ο ίδιος ο συγγραφέας, που αφηγείται συνοπτικά τη ζωή, τις πεποιθήσεις και τον τρόπο θανάτου 190 γνωστών, αλλά και κάποιων λιγότερο γνωστών, φιλοσόφων – αντρών και γυναικών.

Το βιβλίο είναι άριστα δομημένο· περιλαμβάνει εισαγωγή με τρία κεφάλαια και κατόπιν σκιαγραφεί χρονολογικά τον βίο επιφανών φιλοσόφων από την Ελλάδα, την Άπω Ανατολή, την Γερμανία, τα χριστιανικά χρόνια, τον Μεσαίωνα, την Αναγέννηση, τον 20ό αιώνα, αλλά και εκπροσώπων των γνωστότερων σχολών σκέψης (ορθολογιστών, εμπειριστών, υλιστών, σεντιμενταλιστών κ.ά.). Τέλος, το βιβλίο διαθέτει εκτενή πολυσέλιδη βιβλιογραφία.

Κάποιες από τις αφηγήσεις είναι μικρές, ενώ άλλες πιο εκτενείς, όταν ο συγγραφέας κρίνει ότι υπάρχει υλικό προς ανάλυση. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς, αλλά και να συγκρίνει τον βίο, τις σκέψεις και τη δράση των περίπλοκων αυτών προσωπικοτήτων που έζησαν σε διαφορετικούς τόπους και σε διαφορετικές εποχές. Οι Έλληνες εξαιρετικά εκκεντρικοί, πρωτοποριακοί, εφευρετικοί, άμεσοι, οξυδερκείς, φιλάρεσκοι, οι Ασιάτες μελίχιιοι, απόμακροι, σε μόνιμη κατάσταση «ζεν», οι Ευρωπαίοι σκληροί, λιγότερο ευέλικτοι, με περισσότερες εμμονές. Ο καθένας με τις δικές του απόψεις, τις δικές του φοβίες και τη δική του θέση απέναντι στον θάνατο. Κατά τον Κρίτσεϋ, που βαδίζει πάνω στο αξίωμα του Κικέρωνα ότι «το να φιλοσοφείς σημαίνει να μαθαίνεις πώς να πεθαίνεις», υποστηρίζει ότι από τον τρόπο με τον οποίο πεθαίνει κανείς μπορούμε να καταλάβουμε τις ατραπούς των σκέψεών του, αλλά και τον τρόπο ζωής του. Ο Διογένης αυτοκτόνησε κρατώντας την ανάσα του, ο Βολταίρος, που αποποιούνταν την Ρωμαιοκαθολική εκκλησία, ζήτησε να πεθάνει ως Καθολικός, ο Ηράκλειτος πέθανε από ασφυξία, καλυμμένος από κοπριά αγελάδων, ο Εμπεδοκλής όρμησε στον κρατήρα της Αίτνας, ο Πλάτων –κατά μια εκδοχή– πέθανε μαστιζόμενος από ψεί-

ρες, ο Κομφούκιος είδε το τέλος του στον ύπνο του, ο Χάιντεγκερ πέθανε στον ύπνο του, ο Λα Μετρί δηλητηριάστηκε από πατέ τρούφας, ο Νίτσε από σύφιλη, ο Φουκό από AIDS κ.λπ.

Φαίνεται ότι οι άνθρωποι είμαστε “προγραμματισμένοι” να φοβόμαστε τον θάνατο και σύμφωνα με τον Κρίτσλεϋ οι αρχαίοι προσέφεραν έναν τρόπο διαφυγής από αυτό το κλισέ. Θεωρώ πως το βιβλίο του εμπίπτει μάλλον στην κατηγορία του δημοφιλούς φιλοσοφικού είδους *Ars Moriendi*, που πρωτοεμφανίστηκε το 1415 με το *Tractatus Artis Bene Moriendi* (*Η τέχνη του να πεθαίνεις καλά*) ενός ανώνυμου Δομηνικανού μοναχού, το οποίο δεν ήταν αμιγώς φιλοσοφικό, αλλά περισσότερο διδακτικό, προετοιμάζοντας τον αναγνώστη-πιστό για έναν χριστιανικό θάνατο. Ο Κρίτσλεϋ ενδεχομένως είναι περισσότερο προκλητικός παρά διδακτικός, αλλά πάντα με στόχο και πυξίδα την αυτοπραγμάτωση, χρησιμοποιώντας τη ρήση του Μονταίν «Εκείνος που έχει μάθει πώς να πεθαίνει, έχει ξεμάθει (sic) πώς να είναι σκλάβος». Σκλάβος ποιού όμως; Του Μοιραίου; Του Θανάτου; Του Αναπόφευκτου; Των Ανθρώπινων Φόβων; Των Ανθρώπινων Ορίων; Η αλήθεια είναι ότι δεν γίνεται πλήρως αντιληπτό το πώς μπορούμε –ως κοινοί θνητοί– να βρούμε τη σοφία και τη σύνεση –αλλά και να την εφαρμόσουμε– μέσα από τον θάνατο των φιλοσόφων. Ο ίδιος ο Κρίτσλεϋ δηλώνει ότι υπάρχουν φιλόσοφοι των οποίων ο θάνατος δεν περιγράφεται καν μέσα στο βιβλίο, ενώ λείπουν οι τελευταίες ρήσεις πολλών από αυτούς. Επίσης, υπάρχουν περιγραφές που δεν συνδέουν εννοιολογικά τη ζωή ή τις απόψεις ενός φιλοσόφου με τον τρόπο με τον οποίο πέθανε. Ούτε μας δίνεται να καταλαβαίνουμε πώς το ένα μπορεί να εξηγεί το άλλο. Το βιβλίο όμως παρέχει αδιαμφισβήτητη τροφή για σκέψη.

Ο γλαφυρός και χιουμοριστικός τρόπος γραφής βοηθά τον αναγνώστη να απολαύσει αυτό το αφηγηματικό δοκίμιο, το οποίο κατά τα άλλα δεν προσφέρει κάποια περαιτέρω αποκρυπτογράφηση εννοιών και κανόνων. Όπως λέει και ο ίδιος ο συγγραφέας, ο αναγνώστης δεν πρόκειται να χαθεί, ούτε να χάσει συνέχειες. Μπορεί να προσπεράσει σελίδες και να τις επισκεφτεί αργότερα, κατά το δοκούν. Το βιβλίο είναι βατό για τον κοινό αναγνώστη, που δεν έχει εμβαθύνει στο γνωστικό πεδίο της φιλοσοφίας, αλλά προδίδει την ενδελεχή έρευνα και τη μελέτη του συγγραφέα, αφού παρέχει μεγάλο όγκο πληροφοριών για τη ζωή και τα πιστεύω αυτών των σπουδαίων ανθρώπων, των οποίων οι φιλοσοφίες για τη ζωή, τον θάνατο, τον έρωτα και την εν γένει ανθρώπινη στάση και συμπεριφορά, αποτελούν πλοηγό και αρωγό της σκέψης των κοινών θνητών εδώ και αιώνες.

Διάβασα το βιβλίο στα ελληνικά, έχοντας όμως πλάι μου και την αγγλική κόπια (που είναι και πολύ καλύτερη ως έκδοση). Η μετάφραση του Γιάννη Ανδρέου είναι πολύ καλή, με ελάχιστα μελανά σημεία. Ο συγγραφέας, στην προσπάθειά του να γίνει κατανοητός στο πλατύ κοινό –στο οποίο άλλωστε και απευθύνεται–, χρησιμοποιεί συχνά εκλαϊκευμένες εκφράσεις, που για μένα προσωπικά δεν συνάδουν με το αντικείμενο και τον στόχο του βιβλίου. Το ίδιο ακριβώς κάνει και ο μεταφραστής. Μερικές φορές το κείμενο γινόταν περισσότερο λαϊκό γλωσσικά, κάτι που προσωπικά με ενόχλησε. Ελάχιστες φο-

ρές όμως ένιωσα το αγγλικό κείμενο πίσω από το ελληνικό. Καθίσταται ξεκάθαρο ότι έχει γίνει πολύ καλή έρευνα, ενώ θεωρώ και ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι ο μεταφραστής βρισκόταν σε επικοινωνία με τον συγγραφέα, με σκοπό την όσο το δυνατόν καλύτερη απόδοση των εννοιών, του ύφους και του ήθους του βιβλίου. Τέλος, ιδιαίτερα ενδιαφέρον βρήκα το σημείωμα του μεταφραστή στην αρχή του βιβλίου, μέσα στο οποίο εκφράζονται προβληματισμοί και ευνόητες ερωτήσεις που έχουν βασανίσει τους εκπροσώπους τους επαγγέλματος.

Εν κατακλείδι, θεωρώ πως το βιβλίο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον και πρωτότυπο, αν και η θεματική του θανάτου ήταν –από την εποχή του Μεσαίωνα– και εξακολουθεί να είναι αρκετά δημοφιλής· όχι όμως από την οπτική, βάσει της οποίας κινείται ο Κρίτσλεϋ. Η αποδοχή του πεπερασμένου της ύπαρξης είναι ίσως το δυσκολότερο πράγμα που πρέπει να αντιμετωπίσει ένας άνθρωπος. Όμως «η αποδοχή της θνητότητας ισοδυναμεί με την αποδοχή των ορίων μας... Αν κατορθώσουμε να αποδεχτούμε τους περιορισμούς μας, τότε ενδεχομένως θα κατορθώσουμε να αποβάλουμε μερικές από τις φαντασιώσεις μας για παιδιάστικη παντοδυναμία, για εγκόσμια πλούτη και για κίβδηλη εξουσία...». Δύσκολο το έργο αυτό, αλλά κατά τον συγγραφέα εφικτό. Σίγουρα θα θέλαμε. Αλλά θα μπορούσαμε; Το βιβλίο αυτό μας δίνει ένα υποτυπώδες κίνητρο τουλάχιστον να προσπαθήσουμε.

Δημοσιεύθηκε: 11.11.2009

Τρόπος παραπομπής στη βιβλιοκρισία:

Βασιλειάδου, Φ.: (Βιβλιοκρισία του:) Simon Critchley: *Το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων* (Αθήνα: Πατάκης 2009). *Κριτικά* 2009-19, <<http://www.philosophica.gr/critica/2009-19.html>>.